

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Prugberger Tamás

Globalizáció, ellenhatások, új kihívások és a megoldási lehetőségek

I.

A XX. század utolsó negyede óriási változásokat hozott az egész emberi társadalom számára. E változások alapvetően átformálták a technikát, a termékszerkezetet, az áru-, a pénz-, és a munkaerőpiacot, magát az egész gazdaságot, a migrációt és mindezzel együtt a politika helyzetét is. A múlt század ipari forradalma, amely a gépeknek az ipari és a mezőgazdasági termelésben történt általánosság tételével a kézműipart gyáriparrá alakította át, olyan gazdasági, szociális és politikai kihívások elé állította a civilizált társadalmakat és azok államait, amelyeket részben jól, részben rosszul, de átmenetileg sikeresen megoldottak. A gépesítés általánossá válásával felszabadult munkaerőt részben felszívta a gazdaság koncentrációja és az állami mechanizmus bonyolulttá válása folytán megnövekedett bürokrácia valamint az igény szint emelkedésével fellendült szolgáltatói szféra, az ebből kimaradtak egzisztenciális helyzetét pedig alapszinten megoldotta az időközben általánossá vált szociális állam a munkanélküli segélyezés, a társadalombiztosítás és a szociális ellátás általánosság tételével. Az újkor hajnalán bekövetkezett kontinensek felfedezésével párhuzamosan megindult gyarmatosítás az óceáni partokkal határos államoknak kedvezett. A nem ilyenekkel rendelkező központi hatalmak éppen ezért a világ politikai és gazdasági újrafelosztására törekedve e században két világháborút is kirobbantottak. Pontosabban az elsőt emiatt, a másodikat pedig elsősorban azért, hogy visszaszerezhessék a saját etnikumukhoz ősidőktől tartozott azokat a meglehetősen hatalmas területeket, amelyeket tőlük né-

pességükkel együtt a győztesek elcsatoltak és amelynek népességéből a korábbi államalkotói etnikumot – legyen az többség vagy kisebbség – mindmáig durván elnyomott az új hatalmi átrendeződéssel létrejött államok nacionálsoviniszta politikája.

Az I. Világháború utáni békekötések által lángallobbantott e nemzetiségi gyűlölet máig sem oldódott meg a volt Osztrák – Magyar Monarchiának, a II. Világháború előtti Németországnak és Lengyelországnak a területén, valamint Kis-Ázsiának a kurdok lakta területein. Megoldás csupán Dél-Tirolban történt, Nyugat-Európában pedig részben féken van tartva, de a szunnyadó nemzetiségi ellentétek helyenként erősebben és ismétlődően fellángolnak (Baskföld, Észak-Írország)

Tanulságos és okulásul szolgálhat a jelenlegi és a jövőbeli világpolitika számára, hogy a II. Világháborút követő kétpólusú világfelosztás során az orosz nacionalizmus által uralt szovjet-kommunista zónába került országokban a nemzetiségi problémák szőnyeg alá söprése, az ún. „nemzeti államok” kialakítása érdekében történt etnikai tisztogatások a kisebbségi népcsoportok nemzeti és vallási kultúrájának a globalizációra törekvő marxista ideológia alapján történő üldözése a kommunista rendszer összeomlása után elemi erővel robbantotta ki e térségben a nemzetiségi ellentéteket, ami még összekapcsolódott az iszlám vallási fanatizmusával és annak fundamentalista alapon történő vérszomjas terjesztésével. Mostanra tehát vallási alapon kialakult kultúrák és civilizációs nemzeti közösségek, valamint e közösségeken belüli nemzetiségi-nemzeti összecsapások kulminálásának lehetünk tanúi, amely egyfelől az iszlám és a zsidó-keresztény kultúrközösségi szféra vonalán törik, törik továbbá mindkét kultúrközösségi területen a fundamentalizmus/konzervativizmus és a toleráns irányzatok közötti eltérés vonalon.

A gazdaság-, és szociálpolitika terén az 1970-es évekig a nyugati kulturféltekén sok mindent megoldott a jóléti államkonceptió, amelyet azonban válságba vitt a túlméretezett állami gondoskodásból és adóel-

vonáson alapuló újraelosztásból adódott általános ellanyhulás. Az ebből eredő válságot növelte még a munkaalkalmat művileg is teremtő az a foglalkoztatáspolitikai, amely a munkaerőpiac kínálati oldalát a minimálisra csökkentette. Ez a folytonos munkavállalói béremelési követelések miatt inflációt elindító és felpörgető tényezővé vált. A jóléti társadalom és állam válságát tehát mindenképp előtte a társadalom alkalmazotti rétegeinek az állammal szembeni egocentrikus elvárásai és a vállalkozói réteg érdekeltségűvé válása váltotta ki, amit tetézt még a szociáldemokrata-szocialista politikai vezetőréteg bizonyosfokú korrumpálódása és populistává válása.¹

A keynesi szociális gazdaságpolitikán alapuló ez a jóléti társadalomfilozófia, amelyben az állam célja a foglalkoztatás-biztosítás és az olyan szociális káló kihúzása volt, amelyen fenn tud akadni az, aki a gazdasági versenyben alulmarad, vagyis aki annak szférájából kiesik, az itt vázolt körülmények folytán túl éret. Mindenütt növekedett a túladóztatás kijátszása, a jóléti szolgáltatások visszaélészerű igénybevétele, a korrupció és mindezek hatására az államháztartási deficit. Ellenhatásképpen bejött az infláció leszorítását és az államháztartási mérlegegyensúly helyreállítását célzó a Friedrich Hayek és Milton Fridman által képviselt monetáris gazdaságfilozófia (osztrák és chicágói iskola), amely a költséges hazai munkahelyek leépítését és a termelésnek az olcsó munkaerőt kínáló kevésbé fejlett valamint fejlődő országokba történő kihelyezésétől várja.² A munkaerő-leépítésen nyugvó költségmegtakarítást ezen kívül még elősegítette, sőt új lendületet adott e folyamatnak a mikrotechnika, valamint a telekommunikáció kifejlesztésével és elterjesztésével előidézett „második ipari forradalom” is.

¹ Szamuely László: A jóléti állam ma. Magvető Kiadó, Bp. 1985. 46-117. p.

² Kray István: Rendszerváltás bekötött szemmel (Földindulás a világpolitikában.) Belvárosi K. Kiadó. Bp. 1993. 130-148. o.

Mindezt az internacionális pénzügyi tranzakciókon nyugvó monetáris tőkemozgás segítette elő, a hitelintézeti hálózatnak a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap közreműködésével bekövetkezett koncentrációja révén. Az életképtelen gazdasági rendszer alapján működött szovjet-kommunista politikai blokk egyre ellentmondásosabbá válva csak világbanki hitelfelvetelek útján tudott egy ideig tovább egzisztálni. E rendszer összeomlásában kétségtelenül igen jelentős szerepet játszott a nemzetközi bankvilág, amely pénzügyileg finanszírozta a nyugati félteke szovjet blokkal szembeni fegyverkezési versenyét, technikája-technológiája teljes megújítását, a nyugati vonzáskörzetbe tartozó fejlődő országok ipari-gazdasági megerősödését, valamint a keleti blokk egzisztenciális működését. Ez utóbbi egyúttal lehetőséget adott arra, hogy a nyugati blokk túltermeléséből eredő termésfelesleg egy részét a keleti blokk felvásárolhassa.

A keleti blokk összeomlásával az általános várakozás az volt, hogy az itt vázolt ellentmondások egy jelentős része ha nem is felszámolódni, de jelentősen mérséklődni fog. Ezzel szemben az a keynesizmust felváltó monetáris gazdasági rendszer, amelynek segítségével sorban megöltek a kommunista diktatúrák, továbbra is a liberálkapitalizmus keménységével működik. A Világbank és a Nemzetközi Valutaalap továbbra is igen magas kamatlábon ellenőrzés nélkül helyez ki kölcsönöket, a korábbi adósságszolgáltatásokat nem mérsékli és nem is igen ütemezi át. Noha a legtöbb állam azt már a magas kamatterhekkel többször is visszafizette. A fejlett tőkés államok gazdasági csoportosulásai – nyugat-európai, az amerikai és a távol-keleti egyaránt – a közép-keleteurópai térség gazdasági kifosztásával igyekszik megszerezni annak iparát és piacát, valamint leépíteni gazdaságát. Egyfajta újszerű kolonializálási és világ újraelosztási folyamatnak lehetünk tanúi, amit a térségünkben elsősorban az USA részéről érzünk. Ugyanakkor az USA igyekszik gazdasági hatalmát az egész Európai Gazdasági Térségre és a gazdaságilag rohamosan felerősödött Távol-Keletre is kiterjeszteni.

A tőke, az áru és a munkaerő szabad nemzetközi áramlásának, valamint az internacionális vállalkozási szabadság elvének és az előbb vázolt intervenciós gazdasági folyamatoknak leginkább megfelelő uralkodó ideológia a globalizáció, amely erőltetett módon kívánja sematizálni egységesíteni és sablonokba szorítani különböző népcsoportok és nemzetiségek egymástól eltérő módon kifejlődött kulturális, nyelvi és társadalomgazdasági gyökereit. Ma a mértéktelenül profitorientált monetáris gazdasági szféra – mint szupranacionális hatalom – nemzetközi méretekben uralja a politikát és bizonyos fokig féllégális módon kapcsolatban állva az illegális gazdasággal, meghatározza annak irányvonalát. Mindennek eredményeként nemcsak hogy a két világháborút követő békerendezés teremtette ellentmondások nem oldódtak fel, hanem még tovább erősödtek és újabbakkal egészültek ki.

Ezek az ellentmondások öt nagy csoportkörbe gyűjthetők össze, amelyek ha belátható időn belül nem oldódnak meg, végveszélybe sodorhatják az emberi társadalmat és általános kultinális társadalomgazdasági összeomlást idézhet elő. Az első a profitmaximumra és a gazdasági növekedésre irányuló összpontosítás. Valamint a technikafejlesztés árán élőmunka-megtakarítás. Eredménye: egyfelől vagyonnevelés-felhalmozódás, másfelőli elszegényedés és teljes leszakadás. A világ országainak és az országokon belül egyes társadalmi rétegeknek a kisebb hányada az előbbi csoportba, míg a nagyobbik hányada az eladósodás és az adósságfüggőség, valamint a növekvő munkanélküliség folytán az utóbbiba kerül bele. Az e folyamatot elindító felelőtlen nemzetközi tőkekihelyezések megfékezésére Soros György helytállóan veti fel egy nemzetközi hitelbiztosító intézet életre hívását, mely ellenőrizné a hiteligenlő ország makrogazdasági egyensúlyát és csak ennek fennállása esetén vállalna kockázatot a kihelyezett hitelekért. Soros Györgynek ezt a javaslatát a nemzetközi pénzvilág – de ugyanígy a magyar is – egyelőre szűklátókörűen visszautasítja.³

³ G.T. L.: Soros nemzetközi hitelbiztosítót sürget. Az ázsiai válság a világgazdaság egészét fenyegeti. Magyar Hírlap, 1997. dec. 27. 1. old.

A nemzetközi pénz-, és áruforgalmak kétségtelenül elősegítő világgazdaság és globalizáció filozófiájának gazdaságpolitikai túlhajtása, valamint a nemzetiségi és kisebbségi kérdések e szemléletnek alárendelve történő kezelése reakcióképpen továbbnöveli az egyes államokban élő kisebbségi népcsoportokkal, vallási és nemzeti kisebbségekkel szembeni elnyomást, amely az előbb vázolt problémával együtt egy tömeges népvándorlási hullámot indíthat el a fejlett országok, mindenek előtt Nyugat-Európa és Észak-Amerika irányában. Ez a második problémakör. A megoldás itt is egyfelől az előzőekben vázolt nemzetgazdasági és nemzeteken belüli szociális leszakadás megakadályozásával együtt a zárt etnikumban együtt élő kisebbségek kulturális, területi és öngazgatási autonómiájának, valamint korlátozott szuverenitásának az ENSZ-en keresztül történő nemzetközi elismerése és garantálása lenne. Ezzel összhangban ki kellene mondani, hogy akár az államot alkotó ország, akár más ország vagy társadalmi erő (szervezet) részéről velük szemben irányuló támadás agresszióknak minősül és az agressziót sújtó nemzetközi jogi megtorlást vonja magával. Ugyanez vonatkozna viszont a kisebbségek részéről a többséggel és az általa szervezett államhatalommal szembeni agressziókra is (algériai tömegmészárlás, baszk, és északír terrorizmus, stb.).

A harmadik igen komoly problémacsomagot a természeti erőforrásoknak és az élő, valamint az élettelen természeti környezetnek, élettársulásoknak, gazdasági, szociális és civilizációs színvonalfenntartást, profitmaximálást nem utolsósorban pedig szenvedély-kielégítést célzó környezetromboló, pusztító és szennyező olyan mérvű tönkretétele (öserdőirtás fafeldolgozás miatt, termelés, termékfelhasználás során történő szennyező anyagok és hulladékok mértéktelen kibocsátása, korlátlan zöldberuházás, önkorlátozásokat nélkülöző vadászat, stb.). Az ebből eredő talaj, víz és légkörszennyezés, az élettársulások látványos kipusztulása és az élő természet tönkretételével összefüggő elsivatagosodás folytán bekövetkezett ózonréteg-elvekonyodás és légkör-felmelegedés folyamata egyértelműen elindult. E folyamatot itt is csak olyan radikális beavatkozással lehet megállítani és esetleg vissza-

fordíthatóvá tenni, amely nemzetközi jogi szinten megalkotná a környezetvédelmi agresszió fogalmát, amelynek megnyilvánulásait az ENSZ szankcionálna. Jelenleg még az ilyen szigorúbb nemzetközi beavatkozásokkal szemben a természeti erőforrásaik és kincseik kirablásából (pl. trópusi erdőkre alapozott fafeldolgozás) egzisztáló országok (Óceánia szigetországai, valamint a latin amerikai államok többsége) továbbá a legnagyobb ipari szennyet kibocsátó USA lép fel. Ez mutatkozott meg az 1992. évi Rio de Janeiro-i és az 1997. évi Kiotói Környezetvédelmi Konferencián.⁴

Hogy az itt felvázolt három problémacsomag megoldásában előrelépés mutatkozzon, szükségessé válna a hagyományos szuverenitás tanának olyan módosítása, mely szerint az egyes államok belső szuverenitása, azaz a befele, a saját országa irányába irányuló főhatalom gyakorlása sem lenne abszolút, hanem csak relatív. A legfőbb főhatalmat a jelenleginél jóval szélesebb körben az egyes államok és uniós csoportosulások által átruházott jogkörben az Egyesült Nemzetek Szövetsége gyakorolná, amely ilyen szempontból relatívvá tenné az egyes államok és államszövetségek pl. az EU) szuverenitását. Egy ilyen lépcsőzetes, részben kontroll (pl. a nemzetközi hitelkihelyezések, világ környezetvédelem, kisebbségi és emberi jogok biztosítása, a demokrácia intézményeinek működése), részben pedig beavatkozó és szankcionáló mechanizmusrendszer, azaz szervezeti és működési láncolat kialakításával meg lehetne gátolni, hogy egyes államok a nemzetközi bankvilág által adósságsapdába, valamint gazdasági és szociális válságba kerüljenek. Így lehetne megakadályozni az olyan tömegmészárlásokat és terrorcselekményeket, amelyeket vallási, nemzeti és politikai fundamentalista fanatikusok, valamint szeparatisták követnek el Algériában, Egyiptomban, Észak-Írországban, valamint a Baszkföldön. Ilyen módon lehetne mérsékelni az államalkotó nemzetek és politikusaik nacionálsovinizmu-

⁴ Marx György: Földünk jövője – Kiotó előtt és után. I-II. Magyar Hírlap, 1998. jan. 18. és 19. sz. 7. old. Adják- veszik a kvótákat. Környezetvédelmi csúcs Kiotóban – Borúlátó jóslatok a megegyezésről. Magyar Hírlap, 1997. dec. 8. sz. 3. old.

sát és mérsékelni azoknak az ott lakó nemzetrészek érdekeinek semmi-bevételel történt területrendezéseknek és államhatár megvonásoknak a káros kihatásait, amelyre a két világháborút követően sor került. Csak így lehetne mind a nemzetközi (államközi), mind az egyes országokon belül eredményesebben küzdeni az illegális (untergrund) politikai és gazdasági hatalmi tényezőkkel szemben, valamint a legális gazdasági és politikai hatalmi erők hatalomgyakorlási, gazdasági, szociális és környezet-kihatású ténykedését a közjával összhangban álló mederbe terelését elérni.

Mindennek elmaradása az egyes társadalmi rétegek és érdekpólusok egyre erőteljesebb divergálását és egymásnak feszülését vonná magával, amit az állam vagy egy liberalizáció látszatával befedett "aufklärista" manipulációval végrehajtott burkolt és lágy diktatúrával vagy pedig közvetlen és nyílt diktatúrával tudna csak féken tartani. Így azonban a társadalmi összetartás csak átmenetileg lenne biztosítható és ez a burkolt vagy nyílt diktatúra átmenetileg, amely azonban egy, a makro- és a mikroszférában egyaránt diktatórikussá váló általános társadalmi anarchiává formálódna át.

Ebben szerephez jutna egy **negyedik** ellentmondásköteg is, amely a műveltségi szint általános hanyatlásával és az ezzel járó önálló gondolkodási készség elsekélyesedésével, valamint szakmai irányultságú beszűküléssel függ össze. A mai alsó-, közép-, és felsőoktatás Európa szerte célorientált szaktudás-felhalmozásra és a felettesi elvárások minél tökéletesebb végrehajtási készségének elsajátítására orientál, valamint a felettesekkel szembeni lojalitásra nevel. Minden a saját véleményformálást az adott időben és helyen uralkodó közvéleménybe integrálja, megszüntetve a kritikus hangvételű saját véleményalakítást.

Ez a folyamat összefügg a szellemiség bázisát korábban jelentő középosztály fokozatos eltűnésével, mivel egy kisebb része vagyonosodva a felső osztályba kerül át, míg nagyobbik része fokozatosan lecsúszik. Drámai hatásként segített elő e folyamat felgyorsulását Magyarorszá-

gon az 1995 tavaszán Bokros Lajos pénzügyminiszter által kezdeményezett takarékosági kampány, melynek hatására tanárok tömegeit bocsátották el az alsó-, közép-, és felső szintű oktatási intézetekből. Emellett mind a felső, mind az alsóbb szintű magyar oktatási rendszernek a kontinentális európaival egy, mégpedig magas szinten állását kezdi ki és fokozatosan viszi lejjebb a színvonalát az amerikai oktatási szisztémának az oktatáspolitikai részéről egyre szélesedő átvétele, holott köztudott, hogy az amerikai oktatási rendszer alsó szinttől felfelé, egészen az egyetemi szinti, néhány elit tanintézménytől eltekintve alacsony színvonalon áll. Az általános lakossági műveltség színvonal emelésére irányuló törekvés helyett Magyarországon az ebbe az irányba tartó szűk elitképzést szolgálja a kétszintű érettségi bevezetése.⁵

A kontinentális oktatási rendszernek amerikai hatásra történő ilyen fellazulása általános európai jelenség. Erőteljesebben érvényesül Németországban, kisebb mértékben, de szintén megnyilvánul a latinfrankofon országokban is. Az első körben EU-s csatlakozásra kijelölt országok közül ez a folyamat a legerőteljesebben Magyarországon haladt előre. Minthogy szelektálás és kritika nélküli "divat jellegű" átvételtől van szó, nem lehet egyetérteni vele. Úgyszintén nem lehet egyetérteni a másik véglettel, azzal a mi Lengyelországban történik, ahol a konzervatív uralkodó szemlélet minden újtól kritika nélkül elzárkózik. A helyes középutas politikai irányvonalat valahol Csehország képviseli, mely kritikailag szelektálva vesz át vagy utasít el új modelleket.

Ez jellemző a jövő társadalmait érintő egyik legnagyobb és ötödik-ként megjelölhető problémára. Ez nem más, mint folyamatosan csökkenő születési rátát felülmúló elhalálozási ráta növekedés, valamint az átlagéletkor emelkedéséből adódóan az európai társadalmak fokozatos elöregedésének a tendenciája. Ez abból a szempontból előnyös lehet, hogy a technika fejlődése következtében egyre több élő munkaerőt helyettesít és vált ki a csúcstechnika, és az automatika. Hátránya azonban

⁵ Nemzeti Alaptanterv. Elfogadva 1996-ban

kettős. ami viszont ezt az előnyt következményeivel többszörösen felülmúlja. Az egyik nagy hátrány, hogy az életkor meghosszabbodása következtében a már nem aktív öregek egyre nagyobb számár az egyre csökkenő számú aktív korosztály nem lesz képes eltartani. Ez annyit jelent, hogy egyre csökken a nyugdíjárulékokból befolyó nyugdíjalap, amely a nyugdíjak folyósítására felhasználható.

A másik probléma ebben a körben, hogy az ebből fakadó népességcsökkenés szintén elősegítőként hat abban, hogy a földgolyónak a fentiek során tárgyalt gazdaságilag és politikailag krízishelyzetben lévő népei részéről megindul migrációja a gazdaságilag fejlett államok irányában újkori népvándorlássá gyorsulhat fel. Ugyanakkor fenn áll annak is a veszélye, hogy a már érintett környezetrombolás hatására beindult légköri felmelegedés folytán a vízszintemelkedés által veszélyeztetett nyugat-, és dél-európai országok lakosságának egy része is ellentétes irányban, az európai kontinens központja irányába indulnak el. Így egy esetleges keleti-nyugati irányuló népvándorlás ütköző zónája könnyen a Kárpát-medence lehet. Ez pedig a Kárpát-medencében elhelyezkedő országok és különösen Magyarország számára lehet igen veszélyes, amely veszélyt a korábban már említett veszélytényezőkkel együtt tovább növeli az a tény, hogy itt a legliberálisabb a terhesség-megszakítás jogi szabályozása.⁶ Ezzel nem azt mondjuk, hogy a terhesség-megszakítást és a művi vetélést a lengyel mintához hasonlóan tiltani, ill. teljesen megszorítani lenne szükséges, mivel a nő és a család joga arról dönteni, hogy megtartják-e a gyermeket és képesek-e annak egészséges felnevelését vállalni, mert ha nem, akkor a társadalomnak és a magzatnak is jobb, ha meg sem születik. Ugyanakkor viszont a szülőket is rá kell ébreszteni a saját felelősségükre, hogy a nő egészségét is kockáztatják. Ezért valahogy a magzatelhajtás jelenlegi túl liberális szabályát a középút irányába kellene szigorítani, amely egyfelől a prevenció és az

⁶ Jobbágyi Gábor: A méhmagzat életjoga. (Az abortuszlegalizáció konfliktusa.) Esso Kiadó, Bp. 1994. 63-175. old.

egészséges családtervezés irányába növelné a nemző korosztály felelősségtudatát. másfelől pedig ami a társadalom önfenntartására alkalmas szaporodási folyamat beindulását segítené elő.⁷

II.

Összegzésképpen mindebből elméleti szintézisként a következők szűrhetők le: Világjelenségként a jóléti állam által felépített szociális háló leépítése és a piaci verseny kiéleződése folyik. A gazdasági szféra felső rétege egyre inkább bevonul a politikába, államhatalom és igazgatás területére és egyre erőteljesebben uralja azt. Ugyanakkor mind a gazdasági, mind pedig a politikai és a közéleti-közhatalmi és közigazgatási szféra mozgásának egyre meghatározóbb tényezőjévé a pénztőke, a bankszféra és az értékpapírtőzsde válik. A pénzvilág által manipulált tőkemozgás azonban nem a gazdaság élénkítését és a társadalom gazdasági, politikai, kulturális, szociális, stb. intézményrendszerének építését, hanem a pénz öncélú mozgatása útján a 'l' art pour l' art globalizált világtőke-növelést szolgálja. Mindennek eszköze azt egyre nagyobb mérvű kamatterhekkel járó hitelkihelyezés, ami az országok közötti és az egyes országokon belül azok társadalmi rétegi között egyre erőteljesebben szélesedő szociális polarizációt vált ki.

A szociális polarizáció pozitív sarkán lévő kisebbség a globalizációval és a gazdasági koncentrációval, valamint a hatalmi és az igazgatási intézményrendszer koncentrációjával egyre nagyobb hatalomra tesz szert. Hatalomnövelésének egyik fő eszköze a bürokrácia növelése, az állami, a gazdasági és a tőkemozgás, valamint mechanizmusrendszerének egyre bonyolultabbá, láthatatlanabbá tétele. Kafka Kastélyvíziója most van megvalósulóban. E hatalomnövelés fokozatosan lebontja a jogállamra jellemző önkorlátozást- Az egyre nagyobb méreteket öltő jogszabály-infláció növekvő jogbizonytalanságot szül. A jog stabilitásának a hiánya a politikai és gazdasági hatalom-

⁷ Vita a méhmagzat életjoga és a születésszabályozás körül. Magyar Jog, 1995/6. sz.

összefonódás által kialakult érdekcsoport-küzdelmek és sorozatos következménye, Ebben jelentős szerepet játszik, hogy ma már világjelen-ségeként nemcsak a legális, hanem az illegális gazdasági és hatalmi szféra is különböző áttételeken keresztül befolyásolja a jogalkotást, az államhatalmi és a közigazgatási működést, valamint mindennek kiinduló pontját jelentő pártpolitikát.

Mindezek együttes hatására a szociális elnyomorodás, valamint a közbiztonság és a jobbiztonság romlásának kihasználásaként egyre nagyobb teret nyer az ember-, és a leánykereskedelem Felvetődhet ennél-fogva, hogy nemcsak filozófiai spekuláció, hanem lehetséges realitás Hegelnek a társadalmi fejlődésben is megnyilvánuló spirálfejlődési tété-le, mely szerint a rövid távú tézis-antitézis-szintézis fejlődés egy újabb, mégpedig magasabb szinten megismétli önmagát. A marxizmus társa-dalomfilozófiája ezt úgy értelmezte, hogy az őskommunizmus létezését felváltotta a kizsákmányoló társadalmak antitézis sorozata a rabszolgá-sággal indítva, amely után szintézisként a kommunista társadalom jelent meg. Társadalomfilozófiájában Hegel ezt a spirálfejlődést elszegte az-zal, hogy a Nagy Frigyes-i porosz felvilágosodással töretlen egyenes vonalú fejlődés váltja fel a spirált.⁸ A marxisták ezt a spirált felváltó egyenes felfelé ívelést a kommunista társadalom bekövetkezésében lát-ták.⁹ A mostani társadalmi változások nem ezt, hanem a spirálfejlődéses ismétlést látszanak igazolni.¹⁰ A kommunizmusban kialakult függősé-gek kliensi függőséggé torzultak, amely a kemény-kapitalizmus új meg-jelenésével quasi rabszolgafüggőséggé torzult. Az ember-, és leányke-reskedelem mellett megjelent a munkanélküliség nagyméretűvé emelke-

⁸ G. W. F. Hegel: A jogfilozófia alapvonalai. Akadémiai Kiadó, Bp. 1971. III. Rész. 3. szakasz.; Uő.: Előadások a világtörténet filozófiájáról. Akadémiai Kiadó. Bp. 1979. 745. pld.

⁹ Marx, K. – Engels, F.: A történelmi materializmusról. Kossuth K. Bp. 1967.

¹⁰ Prugberger Tamás: A természeti, társadalmi és az emberi mozgástörvények objektív és szubjektív jellegű egyes kérdéseiről. Jelentkezünk. (A fiatal tanítók, népművelők és könyvtárosok kiadványa. Szombathely.) 21. kiadvány, 1972. december. 72. old.

désével a munkavállalók olyan egzisztenciális és rabszolgamunkához hasonlófüggősége a munkáltatótól, amely munkakapcsolatban a legális szférában is törvényes mérték alatti bérjuttatások, a törvényes munkaidőt meghaladó, de túlórapótlék-fizetés nélküli foglalkoztatás tapasztalható. Ez a külföldiek illegális foglalkoztatása körében még drasztikusabban is megnyilvánul, ahol az iratok elvételének kíséretében igen gyakori a munkát végzők személyi szabadságának a korlátozása is a feljelentések megelőzése végett.

Mindez megmutatkozik a közép-kelet európai ideológiai és pártpolitikai palettán is. A volt kommunisták túlnyomórésze neofita liberálkapitalistává vált. Ebből elméletileg arra lehet következtetni, hogy többnyire azok váltak kommunistákká, kik annak idején leszakadtak a jóléti állam beköszönése előtti liberálkapitalista versenyben, akik maguk is kemény és könyörtelen kapitalista hajlamokkal rendelkeztek, csak nem sikerült "tökéssé" válniuk. A II. Világháborút követő közép-európai régióban "igazi" kommunistává szintén azok váltak, akik mások feletti hatalmat igényeltek maguknak, nem pedig a köz szolgálatát. A közéletbe viszont azért álltak, mert a kommunizmusban ide összpontosult a politikai hatalom mellett a gazdasági hatalom is. Nem véletlen ezért, hogy az MSZP szavazóbázisa az ilyen karakterű valamint a korábbi rendszerrel lojális volt idősebb generációból, az 50-60 éven felüliekből kerül zömében ki, míg az SZDSZ-é elsősorban a 40-60 év közötti szintén vállalkozói, valamint technokrata középkorúakból. A korábbi kommunista szövetkezeti agrárlobby és most részben szövetkezeti vagy agrárgazdasági társasági managerként is működő mezőgazdasági nagyvállalkozók az MSZP-vel közös ideológiai és pártpolitikai platformon álló Agrárszövetséghez húznak. Az SZDSZ "urbánus" jellege miatt az Agrárszövetség nemcsak az idősebb korosztályhoz tartozó szövetkezeti agrármanageri-nagygazdává is vált réteget, hanem a középkorúak szövetkezeti agrármanageri-nagygazdarétegét is átfogja. A FIDESZ az a párt, amely a fiatalabb generációhoz tartozó vállalkozói réteget és a liberál-konzervatív polgárság sorakozik fel. Ugyanakkor a közép- és kisparaszti gazdaságok tulajdonosai, az egyszerű agrárszövetkezeti ta-

gok, vagyis a falusi lakosság nagy része a Független Kisgazda és Polgári Párt szavazó bázisát erősíti.¹¹

Mindebből az tűnik ki, hogy a jelen és lehet, hogy még további négy év valószínűleg a ma kormányon lévő koalícióé, a jövő azonban várhatóan a FIDESZ-é és egy újgenerációs kisgazdapárté. Figyelembe véve azt, hogy a szociáldemokrata értékeket valódi szociáldemokrata párt ma Magyarországon nem képviseli, a szociáldemokrácia célkitűzéseit – mint a korábbi MDF-KDMP-Kisgazda 30 és a mai MSZP-SZDSZ koalíciós kormányzat egyre radikalizálódott szociális intézménylebontásának visszafordítási programjaként a mai ellenzéki pártok tették magukévá azzal, hogy kormányra kerülés esetén visszaállítják a szociális piacgazdaságot. Ezzel párhuzamosan érdemes utalni arra, hogy a nyugateurópai országokban is egyre mérséklődik a bevitt konzervatívizmus kemény szabadpiaci gazdaságpolitikája és ha mérsékelten is, de ismét kezdik visszanyerni társadalombefolyásoló szerepüket a nyugateurópai szociáldemokrata pártok.¹² Nyugat-Európában a szociáldemokrata ideológia töltésű "Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labour Organisation- ILO) bírálja igen keményen a Nemzetközi Valutaalapot és a Világbankot, felhívva a figyelmet e két intézménynek a "szuper állammá" válásra irányuló törekvésének megakadályozására. Ugyanezt most az USA-ban a republikánusok javasolják míg a józan gondolkodású demokraták részéről pedig a már említett módon Soros György javasolja.¹³ Valószínű, hogy eme "új szelek" hatá-

¹¹ Vö.: a Népszabadság, a Magyar Hírlap, a Magyar Nemzet valamint a Heti Világgazdaság 1997 januárjától 1998 márciusig terjedő számaiban megjelent közvélemény-kutatási adatokkal és az azok alapján megjelent elemző cikkekkel.

¹² Az utóbbi három évben Franciaországban és az Egyesült Királyságban ismét a választások eredményeképpen szociáldemokrata kormány alakult, az NSZK-ban pedig a közvélemény-kutatások adatai szerint ismét erősödik a szociáldemokrácia (Frankfurter Allgemeine Zeitung).

¹³ Soros György: A kapitalista fenyegetésről. Magyar Hírlap 1997. febr. 1. sz. melléklete; Kriston István: A posztindurális vízió. ; Soros György: Illúziók nélkül a szabad kereskedelemről. Mindkettő in: Magyar Hírlap 1997. ápr. 7. sz. 6. old

sára kapott az EU-tól a felvételi tárgyalás kapcsán kritikát az MSZP-SZDSZ kormánykoalíció politikája a szociális háló túlzott lebontásáért és a szociális olló túlzott szétnyílásáért.¹⁴

Mint említettük, a rendbetételre reményt elsősorban a jelenleg már pártplatformokban politizáló fiatalabb generációtól várható. Sajnos azonban az utánuk következő generációnál a jelenlegi elitcentrikus, máskülönben pedig szabados és színvonalat leszállító nevelési rendszer és a fiatalságot kábító, valamint agresszivitásukat felkeltő médiamanipuláció eredményeként könyörtelenül antiszocialista, rasszista és fasizoid hozzáállás nyilvánul meg a szociálisan elesettekkel szemben (hajléktalanoknak búvóhelyeikről való kifüstölése, idegenek, színes bőrrűk és más kisebbségek ok nélküli bántalmazása).¹⁵ A tízen- és a huszoneveseknek ez az általános eldurvulása és gátlástalansága mintegy pandatja a közép- és idősebb és a közép-fiatalabb mára a szociális felsőszintre emelkedett vállalkozói generáció másokra nem figyelő könyörtelen egoista érdekérvényesítésének. Talán remélhető, hogy az ezeknél fiatalabb és a mai agresszív junioroknál idősebb aktívan már politizáló fiatalabb politikusi generáció egy megújuló Európa-orientált és a jelenleginél tartalmasabb és nemcsak elitképzésre törekvő, hanem az egész társadalmat megcélzó szellemiségű neveléspolitikával megtudja fordítani ezt a nemcsak magyar, hanem világszerte zajló folyamatot.

Az emberi társadalom emiatt és a nagyfokú civilizációs kényelemre, valamint az anyagi javaknak a tényleges szükségleteket is meghaladó begyűjtésére valamint az emberek egzisztenciális kitűrésre irányuló folytonos törekvése következtében elveszti józan ítélőképességét. A Le Bonn által feltár tömegpszichológiai hatások alatt folyamatos és fokozatos általános dekretikálódás megy végbe. A mának élve pusztítja posztindusztrializmussal vegyített szuperindusztriális társadalmunk a bio környezetét. Ha ez így folytatódik, nem kell hívőnek lenni ahhoz,

¹⁴ Az 1997. januári Luxemburgi Európa Csúcson a vezető politikusok értékelése a magyar politika alakulásáról.

¹⁵ Palásti Szilvia: Hajléktalanok. Magyar Hírlap, 1998. január.

hogyan materialista alapon is megjósoljuk az emberiség és esetleg a föld bonyolultabb elővilágának a végső katasztrófáját. Az emberiség ma a természet és a társadalom objektív törvényeivel szemben ebbéli mércék szerint materialista alapon is "bűnösen" viselkedik. E folyamatnak egy állam vagy akár egy régió államai és politikusai nem állhatják útját. Csak remélni lehet, hogy a szupranacionalista világpolitika és hatalom még időben észhez tér és még az irreverzibilis folyamatok beindulása előtt irányt vált. Egy ilyennek jeleit véljük felfedezni a földszennyezés megállítására tárgyában tartott Kiotói környezetvédelmi konferencián, Az USA részéről bekövetkezett pozitív irányú magatartásváltásában. E némi reménysugár talán alapot ad arra, hogy felidézzük Madáchtól az Úr szavát: "mondottam Ember küzdj és bízva bízzál."